

14. Улюра Г. Антиестетика як естетична норма в російській жіночій прозі 1990-х років / Г. Улюра // Слово і Час. – 2011. – № 3. – С. 68–78.

15. Естетика : підручник / Л. Т. Левчук, В. І. Панченко та ін.; за заг. ред. Л. Т. Левчук. – 2-ге вид. – К. : Вища шк., 2005. – 431 с.

16. Русские эстетические трактаты первой трети XIX века в 2 т. Т. I / под ред. М. Ф. Овсянникова и др.; сост. З. А. Каменский. – М. : Искусство, 1974. – 408 с.

17. Русские эстетические трактаты первой трети XIX века в 2 т. Т. II / под ред. М. Ф. Овсянникова и др.; сост. З. А. Каменский. – М. : Искусство, 1974. – 647 с.

18. Сморгж Л. О. Естетика : посібник / Леонід Опанасович Сморгж. – К. : Кондор, 2009. – 334 с.

19. Фролова К. П. Посібник до вивчення курсу «Естетика» / К. П. Фролова, В. Л. Галацька. – Д. : Пороги, 2008. – 49 с.

20. Визначення функцій естетичних категорій в українській радянській драматургії : методичні вказівки / укл. А. В Козлов. – Д. : ДДУ, 1979. – 44 с.

УДК 821.161.2.09:75

Саприкіна А.Г.
(Донецьк, Україна)

АКВАРЕЛЬ У ПОЕТИЧНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Г. МАЗУРЕНКО: ПРОБЛЕМА МІЖВИДОВИХ КОНТАКТІВ

Статтю присвячено проблемі синкретизму художнього мислення Г. Мазуренко, що виявляється в тісному взаємозв'язку поезії та живопису в її творчості. Розглядається проблема імітації акварелі як малярської техніки в ліриці авторки. З'ясовується семантика кольорової гами.

Ключові слова: міжвидовий синкретизм, живопис, акварель, колористика.

Стаття посвячена проблемі синкретизма художественного мышления Г. Мазуренко, проявляющегося в тесной взаимосвязи поэзии и живописи в её творчестве. Рассматривается проблема имитации акварели как техники живописи в лирике автора. Выясняется семантика цветовой гаммы.

Ключевые слова: межвидовой синкретизм, живопись, акварель, колористика.

The article deals with the problem of syncretism of artistic thinking of G. Mazurenko, manifested in the close relationship of poetry and painting in her works. We consider the problem of imitation of watercolor as a technique of painting in the poetry of the author.

Key words: interspecific syncretism, painting, watercolor, coloring.

Творчість Г. Мазуренко є яскравим виявом міжмистецького синкретизму, відображає багатовекторність мистецьких пошуків авторки – у літературі, живописі, скульптурі, музиці. Синтетичність художнього мислення письменниці відзначали М. Неврлий, М. Сла-

© Саприкіна А.Г., 2011

бошпицький, В. Просалова, Р. Доценко, Л. Міщенко, Т. Салига та ін. Утім, проблема міжмистецького інтеракціонізму в її творчості ще не знайшла глибокого висвітлення.

Особливу увагу в поезії Г. Мазуренко привертає рецепція живопису. Вплив образотворчого мистецтва позначився на назвах її збірок, циклів, окремих поезій. Г. Мазуренко виявила себе талановитим майстром пензля, про що свідчать неодноразові виставки її малювальних творів в Англії, Ісландії, США, Пакистані та ін. Окрім цього, вона була викладачем образотворчого мистецтва, блискучим знавцем європейської живописної традиції, уміла тонко сприймати й реагувати на мистецькі шедеври, що служили для неї джерелом натхнення, пробуджували нові творчі задуми („Портрет Ван Гога”, „Перед картиною Рериха”, „Христос і Леонардо да Вінчі”, „Малюнок Ікано Гоойя” тощо).

Специфіку образотворчого мистецтва авторка схарактеризувала образно: „*І мова барв для вуха неприступна*” [1: 49]. Цим поетеса намагалася підкреслити, що живопис вирізняється особливою мовою, яку треба вміти читати зором, володіти своєрідним візуальним кодом сприйняття. Г. Мазуренко майстерно малювала не лише пензлем, а й словом.

Захоплення малярством продемонструвала вже перша поетична збірка „Акварелі” (1926), назва якої є своєрідним маркером, що відсилає реципієнта до іншої художньої системи в пошуках розкриття її смислу. Збірка була високо оцінена О. Грицаєм, який одним із перших відзначив творчу оригінальність поетеси. Назва збірки, продиктована малярським хистом, була адекватною для вираження цілого спектру вражень і відчуттів. В „Акварелях” простежується розгортання й боротьба настроїв, поезія насичена колористичними образами, які несуть вагоме смислове навантаження.

Мета цієї статті – з’ясувати, як корелює поетична збірка Г. Мазуренко „Акварелі” з відповідною технікою живопису, відстежити широкий діапазон відчуттів, настроїв, переживань, актуалізованих у збірці, розкрити функціонально-естетичне навантаження колористичних образів.

Як художник Г. Мазуренко намагалася відмовитися від контуру в живописі, очевидно, через те, що він лише окреслює зовнішню форму предмета. „Головною причиною відхилення Г. Мазуренко від засад стилізаторської роботи в графіці, – вважає Р. Яців, – був неприйнятний для неї раціоналізм, насильна рівновага душі, підкорення емоцій суворій композиційній логіці” [2: 171].

Для того, щоб увиразнити зображення, передати найтонші нюанси навколишнього світу за допомогою кольору, авторка звертається до акварелі: „Чи можна так малювати, щоб не було контуру?” – запитала я в проф. Лісовського. Виявилось, що це в графіці неможливо і я покинула її за це, перейшла до акварелі, про яку навіть видала мою першу збірочку віршів. У них я теж шукала недовомлене, без плям і твердих контурів” [3: 8]. Кольорові полотна стають адекватними у відображенні широкого діапазону настроїв, складного психічного стану, внутрішнього драматизму, зумовленого втратою надії на відродження УНР, вимушеною еміграцією, особистими переживаннями. Своїми картинами авторка прагнула органічно продовжити поезію.

Акварелі Г. Мазуренко відзначаються складністю сприйняття, що вимагає від реципієнта актуалізації додаткових знань у декодуванні зашифрованого змісту. „Її рисунки, акварелі, – зазначає Р. Яців, – опираються на зовні важковідчитні асоціативні ідеї. Можна допустити, що в окремих випадках вони розвинулись з її власних поетичних метафор”

[2: 171]. Тому первинним виявляється вербальне повідомлення, що потім знаходить своє завершення у візуальному.

Визначаючи специфіку акварелі як техніки образотворчого мистецтва, Н. Дмитрієва зауважує: „Акварель вимагає від художника певної швидкої роботи, „снайперської прицілу”, вона не допускає, подібно до олії, копіткого обрамлення й багатшарового покриття поверхні. Уже це наштовхує на шлях економної узагальненості: необхідно відразу, швидко, рішуче подати кольоровий образ цілого, мальовниче враження від нього, побудоване на співвідношеннях, не затримуючись на ретельній обробці форми і фактури” [4: 280]. Отже, акварель як техніка живопису передбачає вияв швидкої реакції художника, який прагне миттєво відтворити навяні певним предметом або явищем враження, намагається тонко, витончено й делікатно висловитися мовою фарб, відтінків, світлотіні.

Акварель як літературний жанр передбачає змалювання безпосередніх вражень у тонких пластично-зорових образах. Г. Мазуренко фіксує хвилини переживання, миттєві враження, складні перебіги настроїв і відчуттів, діапазон яких досить широкий. „Концепція ліричного сюжету збірки „Акварелі”, – писав Т. Салига, – часто будується на своєрідних антитезах настроїв, тобто на тому реальному матеріалі, з якого склалися будні авторки, її еміграційна доля” [5: 214].

Збірку відкриває цикл „Настрої”, назвою якого акцентується особлива увага на емоційних переживаннях і враженнях. Вірші циклу поступово розкривають напружений і амбівалентний почуттєвий світ ліричної героїні. Домінуючим мотивом стає туга за утраченою Батьківщиною. Поразка в національно-визвольній боротьбі, вимушена еміграція потребували ретельного художнього осмислення, до якого вдавалися поети Празької школи, зокрема й Г. Мазуренко. „Учорашня” трагедія української державності не викликала в її поезії ані „безплідного скигління”, ані „безплідного мрійництва” (за Д. Донцовим). Цим настроєм Г. Мазуренко протиставила „гострість сміливої рефлексії”, яку О. Грицай назвав характерною особливістю її поезії. Гострота емоційної реакції виявилася насамперед у неоромантичному подоланні болісного протистояння між трагічною дійсністю та гармонійним світом волі. У згадках про Вітчизну превалюють ностальгійні настрої, що не переростають у меланхолійні: „Світе любий, таємний, далекий, / Так, як зоряні ночі Вкраїні, / Як лелека в ту світлу країну, / Я полечу туди, як лелека. / Є той світ! / Є ті зоряні люде, / Що душа в них, як казка красива! / Люто грудьми розіб'ю я сиві, / Сиві хмари зболілими грудьми! / Тут так тісно. Так тепло. Так спляче. / Рвуся марно, як птиця у клітці, / Мряче дощ на прив'язані крильця / І сміється із мене, і плаче” [1: 41–42]. У цій поезії лірична героїня порівнює себе з полоненим птахом, що намагається вирватися з чужини, розбити хмари і полинути в рідну землю. Атмосферу трагічного суму за Батьківщиною посилює образ дощу, який навіює мінорній настрій.

Образ утраченої Вітчизни авторка вимальовує своєрідно, поєднуючи зорові, дотикові й нюхові враження, що викликають асоціації з Україною: „Чебрече, любий, кучерявий, / Колючі пахоці твої / Проникли серце. Серце в'яне / І н'є жадібно пелюстки. / Чебрече! День який веселий, / Козаче, любий степовик, / Який у тебе чуб дебелий! / Який мережаний квітник!” [1: 42]. У цьому вірші флора чужини пробуджує спогади про Україну. Водночас лірична героїня не може остаточно прийняти пейзаж чужини: „Степи далекі. Гину, гину. / Чебрець...полинь... і реп'яхи, / Такі то милі на чужині, / Такі хороші і лихі” [1: 42]. Прийом апосіопези (умовчання, раптового обривання фрази) посилює відчуття драматизму, туги за рідною землею.

Вагоме смислове навантаження у збірці „Акварелі” належить колористичним образам, що відзначаються багатством і розмаїтістю. Актуалізація кольору в художньому творі є одним із найпоширеніших засобів навіювання зорових образів. Називання кольорів пробуджує в реципієнта відповідні асоціації, спонукає до віднайдення необхідної семантики, співвіднесеної з тим чи іншим колоративом. Усі кольори, що зустрічаються у збірці, є поліфункціональними: допомагають передати найтонші нюанси в змалюванні природи, увиразнити контрастність зображення навколишньої дійсності, символічно розкривають широкий спектр настроїв і відчуттів ліричної героїні.

Особливе функціонально-естетичне навантаження в циклі „Настрої” мають синій і чорний кольори. Синій колір увиразнює меланхолійний настрій, передає відчуття ностальгії, трагізму самотньої душі: „*Серед людей, як у пустелі. / Душа – залишена оселя. / Меланхолійні акварелі / У серці, нібито в постелі / Поснули любо. / Чому, чому, як у могилі, / Даремно кличу, трачу сили, / А мрії, як пташки безкрилі, / В безмежнім одчаї застигли / І чують згубу? / Одне, одне лише проміння, / Проміння щире в ніч осінню! / Нема. І гостро, як провину, / Зі серця душать тіні сині / Краплини грубі*” [1: 43]. Однак найчастіше синій колір у поезії Г. Мазуренко символізує недосяжність далекої мрії, марево, пов’язане з Україною: „*За днем потягне ніч, / Розпатлана, байдужа. / Душе моя недужа, / Спочинь. Покинь. / Тебе знова пригорне / Утома. Час. Засни. / Голублять сині сні, / І кличе ніч...*” [1: 43]; „*Чи ти прийдеш, синє, синє літо? / І чи будуть вії зір мигтяти, / Як колись у мавки / Золотисті очка, / Зверху нам?*” [1: 45]. Отже, синій колір увиразнює сподівання на кращу долю, очікування бажаних змін, плекання мрії про повернення в Україну.

Чорний колір зберігає традиційну семантику, символізує відчуття настороженості, страху, нестерпної туги, підкреслює пригнічений стан героїні: „*Чорний, як ночі, / Вітер регоче, / Сунеться сум*” [1: 44]. Увиразнення трагічних передчуттів, внутрішнього драматизму героїні досягається параномастичною конструкцією („сунеться сум”).

Г. Мазуренко виявляє себе і як талановитий пейзажист, який уміє вишукано малювати словом, передавати найтонші деталі в зображенні природи. Збірка „Акварелі” розкриває колористичне бачення навколишнього світу авторкою. Р. Доценко стверджує, що Г. Мазуренко на своїх полотнах змалює не лише зовнішній бік дійсності, а й намагається особливим комбінуванням кольорів передати глибокий філософський зміст зображуваного, що полягає в осягненні нескінченності духовного буття: „Прикметна риса в її художніх композиціях, особливо в акварелях, вільна гра барв, переливання кольорів, що засвідчувало не так відтворення зовнішнього світу, як заглиблення в незвідану потаємність природи, яка дарує нам красу і підносить над буденщиною, але спонукає задуматись над незмірністю всесвіту” [6: 4]. „Вільна гра” барв на художніх полотнах авторки зумовлена впливом малярської техніки В. Ван Гога, творчістю якою вона захоплювалася. Пейзажні замальовки Г. Мазуренко спонукають реципієнта замислитися над кожною деталлю, штрихом, що відіграють важливу роль у творенні неповторних образів. Авторка тонко змалює красу навколишнього світу, оригінально відтворює кожну деталь: „*Чорні гори. Сонце сіло. / У тумані сплять ялини. / Водозграю біле тіло / По камінню б’є в долини*” [1: 46]. У цьому вірші чорний і білий кольори контрастують, увиразнюючи пейзажну картину. Природа викликає в ліричної героїні захоплення, є джерелом натхнення. Навколишня краса відроджує духовні сили, допомагає досягти гармонії з собою і світом.

За допомогою тонких колористичних деталей і оригінальної тропіки авторка змальовує розмаїття природних явищ: прихід зими, перший сніг: „*З неба сиплють білі, білі діти, / Вони мають сніжні, сніжні сіті. / Забіліла травка. / Зимова сорочка. / Сумно нам*” [1: 45]; схід сонця: „*Лисий місяць у хмарах заплутався, / Час і півневі-сонцю вставати, / Розпускати косиці крилаті. / Час у небо виходити жати. / Лисий дуже у хмарах заплутався, / А червоний вже птах вилітає, / Ніч-красуню в долину збиває. / Міддю небо від ясного грає*” [1: 46]; змалювання вкритого білими хмарами неба: „*У чаші безжурного неба / Пливла хризантема, пливла / І в озеро чисте із неба / Ронила проміння вона. / То хтось, ідучи до Едему, / Ту квітку тримав у руці / І в небі свою хризантему / Покинув для нас уночі*” [1: 44]. Словесні полотна Г. Мазуренко вражають яскравою метафоричністю, вишуканою образністю, несподіваними асоціаціями.

Г. Мазуренко майстерно зображує кожну пору року, однак найсильніші враження в неї викликає прихід весни. В однойменній поезії ця пора року сприймається ліричною героїнею не лише як пробудження природи, а й як символ духовного воскресіння: „*Зірвалося! Гнеться! Точе! / „Пріч кайдани!” Міць безкрая, / Ліс рокоче, що не хоче! / Що не хоче? Сам не знає*” [1: 46]. Весна порівнюється з чарівним казковим світом: „*Опустіли ліси. Вмерли феї. / Лісунець над водою не грає. / Солов'їні розпечені трелі / Роззубили всі чари помалу. / Будь здорова, князівнонько весно. / Що нового мені ти принесла?*” [1: 42]. Прощання з весною викликає в ліричній героїні відчуття нудьги, смутку, зумовлені закінченням „весняної казки”.

Ностальгійні й меланхолійні настрої доповнюються глибокими особистісними переживаннями, викликаними нещасливим коханням. Лірична героїня переживає особливе загострення душевного болю, відчай, журбу, руйнування надій на тихе родинне життя, в якому хотілося знайти розраду й спокій: „*Не любиш, не любиш, це знаю. / Ну так що ж – я від тебе піду. / Не хвилюйся, не нагадаю / Я за тугу свою. / Причепки твої я в алмази / Оберну та у пісню влету, / І, як хочеш, тобі за образи, / За твої, подарю*” [1: 47]. У циклі „Співи серця” розгортається глибока душевна драма ліричної героїні, викликана смертю першої дитини і розлученням із коханою людиною, тому поезії цього циклу сповнені настроями розгубленості, безнадії, розпаду. В одному з віршів ліричній героїні здається, що вона, кохаючи до нестями, уклала угоду з дияволом: „*Фантазія таку страшну, / Таку безумну мала силу, / Що віриться, що бога я гнівила, / Що кликала на поміч сатану*” [1: 49].

Подолавши низку тяжких випробувань, лірична героїня усвідомлює тернистість власного шляху, вона готова впевнено нести хрест, твердо відстоювати свою гідність: „*Відійдіть. Відійдіть. Я Вас прошу! / Ви не знали, що в жінки є честь? / Не для інших – для себе я ношу / Добровільно обібраний хрест*” [1: 47]. Небажання коритися обставинам спонукає обрати життєствердну позицію: „*Ви чуєте. Я хочу жити! / Шукати і таку знайти!*” [1: 47]. У боротьбі з трагічними відчуттями, зумовленими внутрішніми душевними колізіями, народжується творче кредо Г. Мазуренко: „*Пристрасно стиснений рит. / Дотик недобрий до рук. / Тільки б дійти до воріт. / Тільки б не зрадити мук / Хоч і зломитись мені, / Не перенісиш борні, / Хоч і загинуть мені – / Все-таки, все-таки ні!*” [1: 49]. У складному протистоянні між жорстокістю навколишньої дійсності й душевними переживаннями ліричної героїні виникає прагнення перемогти трагізм буденності силою незламної волі. Життєствердна тональність, яку обирає Г. Мазуренко, підтверджує її бажання подолати пригнічений стан, прагнення збагнути вищий сенс буття, істину.

У циклах „Немовляти” й „До дітей” відчуваються більш радісні настрої, зумовлені віднайденням втраченого сенсу життя з народженням другої дитини, утверджується стан відносної рівноваги й душевного спокою ліричної героїні, яка сенс існування вбачає у вихованні дитини.

Отже, вже перша збірка „Акварелі” (1926) виявила синкретизм творчого обдарування поетеси, уміння вишукано малювати словом, відтворювати широкий спектр емоційних переживань за допомогою гри світлотіней, тонів, яскравої колористики.

До жанру акварелі Г. Мазуренко звертається і в лондонський період творчості, що характеризується радикальною зміною векторів творчих пошуків, тяжінням до сюрреалістичної образності як у поезії, так і в живописі. У збірці „Ключі” (1969) привертає увагу цикл „Поезії та акварелі”. У цілому збірка супроводжується репродукціями акварелей самої авторки, на яких вона зображує переважно пейзажі та натюрморти. Авторські акварелі, що ілюструють збірку, відзначаються „розмитістю” контурів, плавним переходом ліній. Поетичні акварелі вирізняються помітною зміною настроїв і відчуттів ліричної героїні. Якщо в празький період відчувалася боротьба з розгубленістю й розпачем, то тут остаточно викристалізовується тверда життєва позиція самої авторки, яка заглиблюється в метафізичні основи буття, прагне збагнути сакральний сенс існування, досягти духовного прозріння шляхом наполегливих медитацій: „*Радив Вчитель мені: „Розмовляй / До душі, яка втратила тіло. / Через день, / Через тиждень, знай, / Відгукнеться на слово – милий...” / Буду думати, поки могила / По одному всіх друзів віддасть! / До душі, яка втратила тіло / Розмовлятиму весь час...*” [7: 7]. Г. Мазуренко в цей час захоплюється східною філософією, релігією (буддизмом і дзен-буддизмом). Тому в її ліриці з’являється мотив нетлінності духовної сутності людини, метемпсихічного сенсу буття, що являє собою постійне коло перероджень душі, здатної набувати різної тілесної субстанції. Крізь роки ліричній героїні відкривається справжній сенс існування, що полягає в духовному самопізнанні.

Художню палітру циклу „Поезії та акварелі” утворюють синій, зелений і жовтий (золотий) кольори. Наскрізним у поезії Г. Мазуренко знову стає синій. „Синій – колір небесного простору і моря. У ньому – таїна пізнання світу. Символізує чесність, добру славу, вірність” [8: 473]. У лондонській ліриці Г. Мазуренко синій колір стає символом постійності, сталості, спокою, очищення, звільнення від внутрішніх протиріч, набуття мудрості й досвіду, міцної життєвої позиції: „*Сурми грають у довгій траві, / Синьота свій розплескала ковшик. / Що бояться! Не бійся живи! / І прощати, прощай – поборовши. / Півголосом шумить / очерет / І вуста розтягає / в усмішку / Там, де жах, там відвага... / Вперед! / А заснеш / і надовго / пізніше*” [7: 7]. Синій колір тут також символізує мрію, поривання до світлих ідеалів.

Авторка засуджує сіру буденність, що спотворює справжню красу довкілля. Словесні картини Г. Мазуренко розкривають захоплення навколишнім світом. Особливого значення набуває жовтий (золотий) колір, якому вона надавала перевагу як художник. Жовтий колір трактується поетесою як символ сонячного світла, життєдайної сили: „*Рештки бруду, сліди помий... / І кульбаба на смітнику / Розгорнула золото вій. / В парках виполять зайду таку!*” [7: 9]. У цьому вірші кульбаба викликає асоціації із сонцем за кольором і формою. „Заквітчана золотом стріл”, вона ніби „розливає” сонячне світло по землі.

У поезії „Зелене коло” важливу роль відіграє символічне поєднання зеленого кольору з колом, що є прикладом синестезії – поєднання різнотипних вражень на основі між-

чуттєвого асоціативного зв'язку: „Темна у повені плавня, / Чиркнули весла. Човен. / Де, між деревами, давнє, / Місяцю, личко твоє? / В коло зелене замкнуло / Ніжну русалки вуаль. / Чи я в житті потонула? / Чи я поплинула вдаль?” [7: 10]. Зелений колір, як відомо, символізує розквіт природи, молодість. В енциклопедії В. Войтовича „Українська міфологія” значення цього кольору тлумачиться так: „Зелений (гряний) – у народній культурі зіставляється з рослинністю, незрілістю, мінливістю, zarazом це колір весни, краси природи. Символізує перемогу над злими силами, воскресіння, надію та радість, однак інколи наводить тугу... Зелений колір – атрибут „чужого” простору, де живе нечиста сила, куди у замовлянні проганяються злі духи. Він характеризує персонажів народної демонології: лісовика, русалку, водяника” [8: 473]. У вірші Г. Мазуренко зелений колір увиразнює містичну атмосферу лісу, сповнену різних духів. Символ кола тут виражає циклічність, повторюваність життєвих перевтілень ліричної героїні, адже Г. Мазуренко культивувала мотив реінкарнації, метемпсихічного переживання буття, що виявляється в постійному переродженні. Тому коло відображає безперервність розвитку світобудови, нескінченність перетворень людської душі.

Отже, в дебютній збірці „Акварелі” (1926) та деяких циклах, що мають аналогічну назву, відтворюється широкий діапазон настроїв та емоційних переживань – від ідилічних до трагічних, які поетеса фіксує за допомогою пластично-зорових образів і колористичних деталей. Багата кольорова палітра авторки відображає емоційно-експресивне ставлення до світу, допомагає візуалізувати власні враження. Колористичні образи Г. Мазуренко, окрім власне описової, виконують і сугестивну функцію, апелюють до фонових знань реципієнта, викликають різноманітні асоціації. Вірші поетеси завдяки вишуканій пластичності художньої мови створюють в уяві читача конкретні образи, навіюють зорові враження. Мовою барв, світлотіней, тонів Г. Мазуренко творить свою художню картину світу, презентує власне мистецьке світовідчуття. Поетичні акварелі Г. Мазуренко відзначаються динамічністю зображення, адже, як зізнавалася сама авторка, у ліриці вона прагнула передати те, що не змогла відтворити на картині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазуренко Г. Вибране / Г. Мазуренко. – К.: Видавництво ім. Олени Теліги, 2002. – 248 с.
2. Яців Р. Миттєвості в „калоші щастя” / Р. Яців // Дзвін. – 1992. – № 11–12. – С. 170–172.
3. Мазуренко Г. „Творчі зусилля”. Низочка спогадів про Українську академію мистецтва в Празі (Замість передмови) // Скит поетів / Г. Мазуренко. – Лондон: Українська Видавнича Спілка в Лондоні, 1971. – С. 5–10.
4. Дмитриєва Н. Изображение и слово / Н. Дмитриєва. – М.: Искусство, 1962. – 315 с.
5. Салига Т. Високе світло: Літературно-критичні студії / Т. Ю. Салига. – Львів: Каменяр; Мюнхен: УВУ, 1994. – 270 с.
6. Доценко Р. Галя Мазуренко, яка до нас прийде / Р. Доценко // Жива вода. – 2000. – серпень. – С. 4.
7. Мазуренко Г. Ключі: Вибране / Г. Мазуренко. – Лондон: Світання, 1969. – 64 с.
8. Войтович В. Українська міфологія: Енциклопедія / В. Войтович. – К.: Либідь, 2002. – 664 с.